

Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam,

czyli propozycje edukacji środowiskowej poza murami szkoły

Joanna LIPKA, Bogdan MAJEWSKI

*Żadne opisy słowne i rysunki
nie zastąpią bezpośredniej
obserwacji na miejscu czynionej
przez zaintrygowane oczy,
uczulone uszy.*

G. Wutke

W nowoczesnym nauczaniu przedmiotów przyrodniczych dąży się do integracji międzyprzedmiotowej, która umożliwi całościowe poznanie świata oraz procesów zachodzących w środowisku przyrodniczym i kulturowym. Najlepszą okazją do realizacji takich założeń są zajęcia w terenie, gdzie treści z zakresu wielu przedmiotów uzupełniają się.

Jakie korzyści czerpią nasi uczniowie z zajęć poza murami szkoły?

- Zajęcia w terenie rozbudzają ciekawość poznawczą uczniów wobec otaczającej rzeczywistości oraz wywołują ich samorzetną aktywność. Dzięki temu podejmują oni próby samodzielnego rozwiązania problemu, w pełni się angażują, wykazują własną inwencję – „chcą” być twórczy.
- Wiążą teorię z praktyką i rozbudzają ciekawość świata, rozwijają umiejętność analizowania i wnioskowania, dokonywania pomiaru, prowadzenia obserwacji,

postugiwania się różnorodnym sprzętem. Bezpośrednia obserwacja zjawisk przyrodniczych ułatwia przyswajanie pojęć i kształtowanie wyobrażeń. Uczniowie rozwijają w sobie postawę badacza, przejmują inicjatywę, są otwarci na nowe doświadczenia i przeżycia.

- Samodzielne dochodzenie do wiedzy daje satysfakcję, motywuje do jeszcze większego wysiłku, a tym samym do poszerzania wiedzy, rozwijania zainteresowań i uzdolnień przyrodniczych.
- Atrakcyjny sposób nabywania wiedzy przez uczniów sprawia, że zdobyte wiadomości i umiejętności są lepiej zapamiętywane i bardziej trwałe.
- Zajęcia w terenie kształtują pozytywne postawy wobec środowiska, wywołują potrzebę działań proekologicznych.

Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, czyli propozycje edukacji środowiskowej...

- Zajęcia terenowe to również forma aktywności fizycznej, tak niezbędna dla prawidłowego rozwoju młodego organizmu.

Tematyka zajęć terenowych może być różna i może obejmować różne przedmioty. Zajęcia w terenie powinny być podstawowym sposobem pracy z uczniami na lekcjach nauk przyrodniczych. Zasadniczą część wiedzy i umiejętności uczniowie powinni zdobywać w terenie, gdzie poznanie otaczającej rzeczywistości jest pełniejsze aniżeli w przypadku wykorzystania innych metod nauczania realizowanych wyłącznie w klasie szkolnej.

W literaturze metodycznej najczęściej wyróżnia się trzy podstawowe rodzaje form pracy ucznia w terenie:

- lekcje w terenie,
- zajęcia terenowe,
- wycieczki.

Lekcje w terenie to zajęcia poza budynkiem szkolnym, ale w najbliższym otoczeniu szkoły, które odbywają się na jednej lub dwóch lekcjach i ściśle wiążą się z bieżąco realizowanym programem, z realizacją materiału nauczania jednego przedmiotu, a nawet wybranego tematu. Poprzez bezpośredni kontakt ze środowiskiem przyrodniczym stwarzają okazję do egemplifikacji procesów i praw, z którymi uczniowie spotykają się na danym poziomie kształcenia. Na lekcji w terenie uczeń uczy się patrzeć i dostrzegać, mierzyć i obliczać, porównywać i sprawdzać, porządkować i systematyzować wyniki. Niezwykle ważną cechą takich zajęć jest stworzenie sytuacji sprzyjającej samodzielności uczniów w praktycznym działaniu.

Dzięki lekcjom w terenie uczniowie mają możliwość konfrontowania wyników swoich obserwacji z materiałami zawartymi w podręczniku, innych źródłach wiedzy oraz z wiedzą przekazywaną przez nauczyciela.

Zajęcia terenowe to zajęcia trwające dłuższy czas, najczęściej całonocne, pozwalające dotrzeć do dalszego terenu. Podczas nich uczniowie zdobywają wiele informacji, przeprowadzają liczne obserwacje o charakterze kompleksowym.

Głównym celem zajęć terenowych jest kształcenie lub doskonalenie umiejętności oraz dochodzenie do uogólnionej wiedzy. Zajęcia terenowe powinno się realizować na wszystkich poziomach nauczania, stosując zasadę stopniowania trudności. Proces poznania powinien być oparty na bezpośredniej obserwacji i na pomiarach powiązanych z czynnościami myślowymi uczniów, takimi jak analiza, synteza, wnioskowanie, wyjaśnianie oraz uogólnianie dokonanych spostrzeżeń. Osiągnięcie zamierzonych rezultatów takich zajęć możliwe jest pod warunkiem wykonania starannie zaplanowanych czynności.

Wycieczka szkolna – podstawowym celem wycieczek szkolnych jest poznawanie środowiska w ujęciu krajoznawczym, a więc powinny mieć one charakter wieloprezedmiotowy. W trakcie prowadzenia wycieczki nie można pomijać bez odpowiedniej informacji obiektów stanowiących przedmiot zainteresowania różnych przedmiotów szkolnych.

Nie powinno się organizować wycieczek „specjalistycznych”, tzn. historycznych, biologicznych czy geograficznych. W ich programie należy więc uwzględnić potrzeby i wymagania wszystkich przedmiotów. Wycieczki winny być organizowane zgodnie z zasadą od tego, co bliższe, do tego, co dalsze i od tego, co znane, do tego, co nieznanne. Planowanie wycieczki odbywa się dużo wcześniej i jest to kompleksowe, wszechstronne wykorzystanie terenu, które pozytywnie wpływa na zintegrowanie wiedzy ze wszystkich przedmiotów.

W naszej szkole realizujemy różne formy nauczania geografii poza salą szkolną

Przykładem dobrych praktyk nauczania w terenie jest zaangażowanie uczniów w działania turystyczno-krajoznawcze. W III Liceum Ogólnokształcącym w Płocku działa Szkolny Klub Turystyczny „Globtroters”. W 1979 roku powołano szkolne koło turystyczne „Globtroters”, którego od września 1992 roku opiekunem jest p. Bogdan Majewski. Więcej informacji o działaniach klubu można znaleźć na stronie <http://3lo.pl/osiagniecia-liceum/globtroters/> oraz w prezentacji <https://prezi.com/zfmnaedvqxha/globtroters/>.

Celem działalności turystyczno-krajoznawczej jest poznawanie własnego regionu – Ziemi Płockiej, Mazowsza, regionów Polski i Europy. Działania te integrują młodzież szkolną, kształtują postawy patriotyczne, ekologiczne i prozdrowotne. Formy działań są bardzo urozmaicone: wycieczki, rajdy, biwaki, pikniki, konkursy, happeningi, akcje ekologiczne, zajęcia terenowe, wyjścia na wystawy, do muzeum, kina i teatru.

Najpopularniejsze i najczęstsze są rajdy piesze, ale też konkursy, wycieczki krajoznawczo-turystyczne i zajęcia w terenie.

Uzupełnieniem działalności turystyczno-krajoznawczej jest aktywność na rzecz ochrony przyrody i środowiska oraz propagowanie zdrowego stylu życia.

Zasięg działalności turystyczno-krajoznawczej obejmuje:

1. Nasze miasto Płock i okolice – poznawanie Matej Ojczyzny, czyli Ziemi Płockiej;
2. Mazowsze – nasz region historyczno-geograficzny;
3. Regiony turystyczne Polski – poznajemy własną Ojczyznę;
4. Europa – zwiedzamy regiony Europy.

Rajdy piesze turystyczno-krajoznawcze po Ziemi Płockiej

Organizowane są przez PTTK Oddział Miejski w Płocku przy współudziale Klubu Turystycznego SKKT – PTTK „Globtroters”. Od kilkunastu lat jest ono

jednym z najlepszych kół SKKT – PTTK na Mazowszu, odnosząc wiele sukcesów w rajdach i konkursach. Każdego roku raz w miesiącu, w sobotę, liczne grupy uczniów uczestnicząc w rajdach aktywnie poznają miasto Płock i jego okolice. Każdy rajd jest poświęcony innej tematyce przyrodniczej, historycznej lub ekologicznej (m.in.: Złot po Ziemi Mazowieckiej, Rajd Pieczonego Ziemniaka, Rajd Niepodległości „Szlakami Legionistów Płockich”, Rajd Zima „Szlakami Powstania Styczniowego”, Rajd Ekologiczny „Powitanie Wiosny”, Rajd „Do Miejsc Pamięci Narodowej”).

Lekcje w terenie i zajęcia terenowe

Zajęcia terenowe prowadzą nauczyciele geografii, przyrody i biologii w ramach zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych. Prowadzone są badania terenowe w Płocku – w dolinie Brzeźnicy i Wisty, nad Sobótką (starorzecze) oraz na obszarze Parków Krajobrazowych – Brudzeńskiego i Gostynińsko-Włocławskiego. Korzystamy również ze specjalistycznej wiedzy pracowników Mazowieckiego Ośrodka Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego w Murzynowie. Młodzież, poznając środowisko przyrodnicze własnego regionu, uczy się je szanować.

Od trzech lat realizujemy współpracę edukacyjną z Wydziałem Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. W ramach tego uczniowie klas z rozszerzoną geografią uczestniczą w wykładach, ćwiczeniach laboratoryjnych, zajęciach warsztatowych, seminariach i zajęciach terenowych prowadzonych przez pracowników UW. Zajęcia z geomorfologii i antropopresji odbywają się na Skarpie Warszawskiej. Jest to świetna okazja do dokonania analizy porównawczej cech przyrodniczych i antropogenicznych naszej Skarpy Płockiej z Warszawską.

W ramach realizacji projektu „Podnoszenie kompetencji uczniowskich w dziedzinie nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych z wykorzystaniem innowacyjnych metod i technologii – EDUSCIENCE”, uczniowie uczestniczyli również w zajęciach terenowych w Obserwatorium Geofizycznym w Świdrze. Dzięki pracownikom Polskiej Akademii Nauk uczniowie mogli skorzystać bezpośrednio z wiedzy naukowców zajmujących się na co dzień naukami przyrodniczymi, badaczy osiągających sukcesy na skalę międzynarodową.

Podczas zajęć dotyczących pola magnetycznego i elektrycznego Ziemi uczniowie poznali historię badań geofizycznych, aparaturę stosowaną do pomiarów: pól magnetycznych i elektrycznych Ziemi, parametrów meteorologicznych, zanieczyszczeń powietrza oraz dowiedzieli się, jakie zjawiska elektryczne zachodzą w atmosferze.

Zajęcia terenowe w dolinie Świdra umożliwiły uczniom wykonanie podstawowych pomiarów dotyczących rzeki, jej doliny, nurtu oraz podstawowych obserwacji terenowych. Takie praktyki prowadzimy też w Dolinie Wisty w Płocku, w dolinie Brzeźnicy i Skrwy Prawej w Sikorzu

Piknik Europejski

Co roku bierzemy udział w dużym przedsięwzięciu organizowanym przez Urząd Miasta Płocka, zwanym Piknikiem Europejskim. Młodzież zapoznaje się ze środowiskiem przyrodniczym, regionami turystycznymi, kulturą i tradycjami państwa z Europy oraz miast partnerskich Płocka. Każdego roku reprezentujemy inny kraj. Uczniowie pod kierunkiem nauczycieli przygotowują się do czterech konkursów:

terenowej Gry Miejskiej, Parady Europejskiej, prezentacji kramu danego państwa i prezentacji artystycznej. Taka różnorodność pozwala na zdobycie wszechstronnej wiedzy i wielu umiejętności.

Nasi uczniowie uczestniczą też w wycieczkach edukacyjno-krajoznawczych, na których łączy naukę z odpoczynkiem i rekreacją. Poznajemy Mazowsze, regiony Polski i kraje Europy. Jednodniowe wypadki najczęściej skierowane są do Warszawy, Łodzi i Torunia. Kilkundniowe wycieczki krajowe nastawione są na poznawanie różnorodności przyrodniczej i kulturowej Mazowsza i innych regionów, m.in.: Gór Świętokrzyskich, Karpat, Sudetów, Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, Pobrzeża Baltyku. Z europejskich regionów nasi uczniowie odwiedzili południową Europę: Włochy, Francję, Chorwację, Hiszpanię, kraje nadbaltyckie: Liwę, Łotwę i Estonię; stolicy państw: Londyn, Paryż, Pragę, Wiedeń, Budapeszt, Rzym. Po takiej wyprawie uczniowie przygotowują prezentację multimedialną dokumentującą wycieczkę.

Zajęcia poza murami szkoły ułatwiają zrozumienie przyrody i dziedzictwa kulturowego, z którymi jesteśmy nierozzerwalnie złączeni.

*Wpatrz się głęboko, głęboko w przyrodę,
a wtedy wszystko lepiej zrozumiesz.*

Albert Einstein

Bibliografia

1. Berne I. *Zajęcia w terenie*, Warszawa 1984, WSiP.
2. Czaińska Z., Wojtkowicz Z. *Aktywne metody w edukacji geograficznej. Propozycje metodyczne do pracy z uczniem w gimnazjum*, Cz. I., Toruń 1999, Wydawnictwo SOP.
3. Piskorz S. *Zarys dydaktyki geografii*, PWN, Warszawa 1995.

Jolanta LIPKA jest nauczycielką geografii i podstaw przedsiębiorczości w Zespole Szkół nr 3 w Płocku.

Bogdan MAJEWSKI jest nauczycielem geografii i informatyki w Zespole Szkół nr 3 w Płocku.